

УДК 631.145.003.13»313»(575.1)

S. Halikov, Ph.D. ekonomichnih Sciences, associate Tashkent Agrarian sovereign universitetu, Uzbekistan,
V. Slobodyan, candidate ekonomichnih sciences, professor State Agrarian and Engineering University in Podilya

EFEKTIVNIST ROZVITKU AIC I YOGO RESPUBLITSI PROSPECTS IN UZBEKISTAN

Annotation. Cotton is Uzbekistan's main cash crop, accounting for 17% of its exports in 2006. With annual cotton production of about 1 million ton of fiber (4%-5% of world production) and exports of 700,000-800,000 tons (10% of world exports), Uzbekistan is the 6th largest producer and the 2nd largest exporter of cotton in the world. However, because of the risks associated with a one-crop economy as well as from considerations of food security for the population, Uzbekistan has been moving to diversify its production into cereals, while reducing cotton production. Thus, the area sown to cotton was reduced from 1,8 million hectares in 1990 to 1,4 million hectares in 2006, while the area under cereals increased from 1,0 million to 1,6 million hectares (in part at the expense of areas allocated to feed crops). Another cause behind moves to diversify may be environmental, because the large quantities of irrigation and fertilization needed to produce cotton have contributed to the drying up of the Aral Sea and to the severe pollution of the soil in the surrounding areas.

The main cereals are wheat, barley, corn, and also rice, which is grown in intensively irrigated oases. Minor crops include sesame, onions, flax, and tobacco. Fresh fruits are mainly consumed domestically, while dried fruits are also exported. Uzbek melons, known for their long life and unique taste, are widely sought after in the large cities of the CIS.

Pelts of the karakul sheep bred in Bukhara and its environs are a traditional export commodity, but their contribution to total exports today is negligible. The production of karakul pelts dropped from 1,4 million pieces in 1990 to less than 700,000 pieces in 2004. Cattle, sheep, and chickens are raised for meat. There are 3 million cows in Uzbekistan, and they produce 5 million liters of milk per year. The achieved yields of around 1,600 kg of milk per cow per year are among the lowest in the CIS (compared to 2,500 kg per cow per year for Russia, Ukraine and Moldova) and dismally low compared to those in the EU countries or North America. The low milk yields are attributable to insufficient feed and reluctance of peasants to use artificial insemination for breed improvement.

Although silkworms and mulberry trees have existed in Uzbekistan since the 4th century and the country is known for its colorfully patterned silks, the silk industry continues to be statistically insignificant.

Keywords: production, processing, sales, effectiveness, economic efficiency, food security.

С.Р. Халіков, кандидат економічних наук, доцент Ташкентського аграрного державного університету, Узбекистан,

В.Д. Слободян, кандидат економічних наук, професор ПДАТУ

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ АПК І ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ В РЕСПУБЛІЦІ УЗБЕКІСТАН

Відображено особливості ефективності розвитку АПК республіки Узбекистан та перспективи забезпечення продовольчої безпеки країни. Аналізується сучасний стан виробництва бавовника, технічних культур, виноградарства, шовківництва та тваринництва. Відмічено, що основою підвищення розвитку АПК є впровадження інноваційних технологій.

Ключові слова: виробництво, переробка, реалізація, ефективність, економічна ефективність, продовольча безпека.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Динаміка економічного розвитку Узбекистану в роки незалежності наглядно

демонструє ефективність, правильність і доцільність відпрацьованої «узбекської моделі» переходу від централізовано-планової до вільної соціально орієнтованої ринкової економіки, яка ґрунтується на п'яти принципах: деідеологізації економіки і її пріоритет над політикою; покладання ролі головного реформатора на державу; забезпечення верховенства права; проведення сильної соціальної політики; поетапність та послідовність в реалізації реформ.

При всіх позитивних кроках уряду країни щодо підвищення ефективності АПК не всі прийняті принципи реалізуються достатньою мірою, що зумовлює необхідність проведення аналізу цього питання та окреслення напрямів діяльності галузі з метою підвищення продовольчої безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідження питань ефективності розвитку АПК Узбекистану присвячені роботи А.Х. Хакимова, У.Х. Нігмадіманова, Н.Я. Коваленка, У.П. Умурзакова, А.Ж. Тошбоєва, А.А. Тошбоєва [5], Р.Х. Ергашева [6] та інших вчених-економістів.

Теоретичні аспекти цієї проблеми досить активно вивчаються українськими та вченими інших держав.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз сучасного стану ефективності виробництва в АПК та окреслення перспектив його діяльності на майбутнє.

Виклад основного матеріалу дослідження. Показники і факти республіки є підтвердженням масштабів і взаємопов'язаності здійснюваних в країні кардинальних реформ в економіці, а також об'єктивним свідченням того, що не дивлячись на труднощі та проблеми, виклики і випробування, Узбекистан досяг значних змін в динаміці і структурі економіки, розвитку виробничого і експортного потенціалу, соціальної сфері, рівні і якості життя населення. Достатньо відмітити, що за двадцять років валовий внутрішній продукт республіки по паритету покупної здатності виріс в 3,4 раза – з 27,1 до 92,3 мільярдів доларів США, об'єм промислової продукції виріс в 3 рази.

У результаті послідовного здійснення структурних змін в роки незалежності Узбекистан із країни з односторонньою, переважно сировинною і сільськогосподарською спрямованою економікою перетворився в державу з диверсифікованою структурою виробництва, де провідна роль відводиться сучасному індустріальному сектору економіки, прискореному розвитку високотехнологічних галузей і сфери послуг.

Разом з цим здійснюються значні зміни в структурі сільськогосподарського виробництва, впроваджуються ринкові відносини, які групуються на орендній формі землекористання, створюється сучасна інфраструктура сільськогосподарського виробництва, які сприяли досягненню зернової незалежності і росту сукупних об'ємів сільськогосподарського виробництва в 1,8 раза. У результаті за роки незалежності при забезпеченні стабільного виробництва бавовника в структурі сільськогосподарського виробництва його частка скоротилась з 47,7 до 11,1 відсотків, а обсяг виробництва зернових культур виріс в 3,7 раза, м'яса – в 1,9 раза [1].

Прогнозні параметри розвитку економіки республіки на 2011-2015 роки, виходячи з стратегічних напрямків подальшого реформування і модернізації країни, оприлюднені Президентом Узбекистану Ісламом Карімовим в концепції подальшого поглиблення демократичних реформ і формування громадянського суспільства в країні.

Ключове місце у забезпеченні розвитку економіки країни відводиться комплексній реалізації впродовж 2011-2015 років прийнятих чотирьох взаємопов'язаних стратегічних програм розвитку промисловості, інфраструктури, транспортного і комунікаційного будівництва, реформування фінансово-банківської системи із загальним обсягом інвестицій у 77,4 мільярди доларів, що забезпечить збільшення валового внутрішнього продукту в 1,5 раза.

Зібраний 2013 року урожай бавовника забезпечує переробні підприємства країни у високоякісній сировині і отриманні більше ніж 25 видів різноманітної продукції, таких як бавовняне волокно, пряжа, текстиль, масло, мило, шрот, а також надходженню валютних коштів за рахунок експорту бавовняного волокна і виробництва з нього різних видів продукції.

Не дивлячись на складні погодні та агротехнічні умови, урожайність бавовника склала в середньому по країні 26,5 центнера з 1 гектара, що на 1,6 центнера більше у порівнянні з п'ятирічним показником. Вирощений урожай був зібраний своєчасно і без втрат за дуже короткі строки – 35 робочих днів. При цьому 90 відсотків бавовни-сирцю здано вищим сортом.

В основі високого урожаю бавовника лежить реформування сільськогосподарської галузі, ефективний менеджмент, правильна організація робіт, достойна оцінка і стимулювання праці в рослинництві. За останні 5 років з моменту реалізації меліоративного покращення зрошуваних земель на ці цілі виділено 800 млрд. сумів. Тільки 2013 року виділено 210 млрд. сумів, за рахунок чого покращено меліоративний стан більше ніж 1,2 млн. гектарів посівних площ, що в свою чергу посприяло росту урожайності Вирощуючи в середньому по 3,5 млн. тонн бавовника в рік, країна отримує 1,1 млн. тонн

бавовникового волокна; 1,7 млн. тонн насіння бавовника. При цьому Узбекистан займає 6 місце в світі за обсягами виробництва волокна і 3 місце – по його експорту та є одним з провідних учасників світової бавовникової індустрії.

Досвід країн, що перейшли на шлях інноваційного розвитку вирішення соціальних проблем, здійснюється одночасно з покращенням умов і зміною змісту праці.

Як уже відмічалось, Узбекистан в середньому вирощує 3,5 млн. тонн бавовника. Проте, за даними Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків, інвестицій і торгівлі республіки, планувалось зменшити експорт бавовнику в сезоні 2012/2013 років до 600 тисяч тонн проти 620 тис. тонн попереднього періоду з метою збільшення обсягів внутрішньої переробки.

Уряд країни цілеспрямовано продовжує політику зменшення експорту створення нових виробництв з переробки бавовнику, потужності яких до кінця 2013 року заплановано збільшити на 50 тис. тонн – до 450 тис. тонн. Головними покупцями узбецького бавовника поточного сезону залишаються Бангладеш (39%), Китай (13%) і Південна Корея (7%).

За даними державно-акціонерної компанії (ДАК) «Узбеклегпром», упродовж 2011-2015 років Узбекистан планує залучити в текстильну галузь 1,7 млрд. доларів і реалізувати 55 інвестиційних проектів, що дозволить збільшити обсяг внутрішньої переробки бавовника з 40% поточного року до 70% 2015 року.

Міжнародна бавовникова ярмарка в Ташкенті проводиться під егідою консультативного комітету по бавовні (ICAC). Починаючи з 2005 року, Узбекистан заключив на проведених ярмарках контракти в обсязі біля 4,5 млн. тонн бавовнику-сирцю. Минулого року в Ташкенті завершилась VIII Міжнародна бавовникова і текстильна ярмарка. За її результатами були укладені угоди на закупівлю 670 тис. тонн узбецького бавовникового волокна. Також узбецькі товаровиробники підписали угоди на поставку текстильної продукції на загальну суму більше ніж 600 млн. доларів. Узагалі в рамках VIII Міжнародної ярмарки було укладено більше 150 контрактів між 12 зарубіжними і 6 вітчизняними компаніями.

В ярмарці взяли участь представники майже 1000 зарубіжних компаній в сфері бавовникової і текстильної індустрії з 38 країн світу. Виставка-ярмарка AgroExpo Uzbekistan показує основні складові сільськогосподарського виробництва, включаючи демонстрацію сільськогосподарської техніки і обладнання для АПК, агрохімії, насіння, племінних тварин, ветеринарних препаратів, комбікормів, послуг для АПК, а також велике розмаїття сільськогосподарської продукції – від зернових культур до овочів і фруктів.

Узбекистан є найбільш густонаселеною країною Центральної Азії. Це країна з територією в 447 тисяч км². Чисельність населення – 30 млн. чоловік, із них 51,4% – міське, 48,6% – сільське. Сільське господарство, як крупна галузь, є одним з пріоритетних напрямів економіки країни.

Узбекистан є одним із самих сприятливих регіонів для виробництва різноманітних сільськогосподарських, в тому числі технічних культур. За кількістю і питомою вагою зайнятих в народному господарстві сільське господарство займає провідне місце. Ця галузь забезпечує населення країни продуктами харчування, а різноманітні галузі промисловості – сировиною.

У сільському господарстві працює значна частина зайнятого населення. У цій галузі виробляється 28% валового внутрішнього продукту. Значна частина посівних площ, а під технічними культурами практично всі – це зрошувальні землі, які обслуговуються потужною державною іригаційною системою. У даний час площі посівів сільськогосподарських культур на всіх категоріях земель займають 4 млн. гектарів. На зрошувальні землі приходить 87% від загальної площі посіву.

Одним із пріоритетних напрямків реформування сільського господарства є розвиток фермерських господарств. У республіці на січень 2012 року зареєстровано 43,3 тис. фермерських господарств, за якими закріплено 665710 га землі. У середньому одне господарство обробляє 23,4 га землі.

Разом з тим слід враховувати той факт, що провідна роль в сільському господарстві належить агрофірмам. 2012 року їх було 329, які заключили 13339 договорів на продаж-закупівлю сільськогосподарської продукції. Найбільше агрофірм функціонують в Самаркандській, Бухарській та Ташкентській областях – 77, 51 і 51 відповідно. Загальна вартість укладених угод склала 143477,2 млн. сумів (табл. 1).

Основою підвищення ефективності в сільському господарстві є впровадження інноваційних методів та технологій. Розвиток інноваційної діяльності починається з моменту розробки інноваційних пропозицій. Інновації в сільському господарстві пов'язані з підвищеним ступенем невизначеності отримання кінцевого результату і найбільшим ризиком вкладених коштів. Інноваційна діяльність в сільському господарстві може привести як до підвищення результатів, так і поставити в складне становище аграрні формування, якщо запропоновані інновації не оправдають очікування кращих результатів.

Кількість агрофірм та укладених ними угод в Республіці Узбекистан 2012 р.

Області	Кількість агрофірм		Кількість угод, од.	Сума угод	
	од.	%		млн. сумів	%
Республіка Каракалпакстан	3	0,9	358	567,0	0,4
Андижанська	17	5,2	1556	8556,8	6,0
Бухарська	52	15,8	1716	894,0	0,6
Джиззацька	20	6,0	897	1193,0	0,8
Кашкадар'їнська	53	16,1	447	10101,0	7,0
Навоїйська	12	3,6	22	36,0	0
Наманганська	4	1,2	1380	51750,0	36,0
Самаркандський вілоят	77	23,4	3376	51550,0	35,9
Сирдар'їнська	24	7,5	2598	11691,0	8,3
Сурхандар'їнська	3	0,9	12	101,0	0
Ташкентська	51	15,5	445	19,4	0
Ферганська	13	3,9	532	7018,0	5,0
Всього по республіці	329	100	13339	143477,2	100

Підвищення ефективності інноваційної діяльності в сільському господарстві є однією з головних умов розвитку аграрного виробництва в ринковій економіці, основним елементом якої є інноваційні нововведення, які забезпечують функціонування нових процесів чи виготовлення продукції, що є конкурентоздатною. Метою інновації є створення продукту, який повинен перевершити конкурентів і буде визнаний унікальним.

Економічні реформи, мобілізація наявних ресурсів і можливостей для досягнення поставлених цілей дозволяють забезпечити оптимальність і послідовність прийнятих заходів по лібералізації та поглибленню реформ, поступове підвищення якості життя і сукупних доходів громадян, що буде сприяти досягненню мети – ввійти в число економічно розвинутих демократичних держав і зайняти достойне місце в світовому співтоваристві.

Узбекистаном 2013 року на проєкти зі збільшення виробництва і переробки сільськогосподарської продовольчої продукції, розвитку виноградарства, тваринництва і шовківництва, модернізації і технологічного переозброєння сільськогосподарських підприємств в регіонах з врахуванням розширення кредитування цієї сфери комерційними банками планувалось виділення коштів в розмірі 536,6 млрд. сумів (264,9 млн. доларів по курсу Центробанку країни). Реалізацію цих заходів передбачено Державною програмою «Рік благополуччя і процвітання», затвердженою Президентом республіки [1].

Документом заплановано залучення 15 тисяч селян в садівничу діяльність шляхом посадки нових садів на площі 6,7 тисяч гектарів, виноградників на 6,8 тисяч гектарів, а також реконструкції існуючих садів і виноградників. На ці цілі буде направлено 95,2 млрд. сумів (47,1 млн. доларів).

На розвиток тваринництва і шовківництва заплановано виділити 345,9 млрд. сумів (171,1 млн. доларів). Передбачається створення не менше 10 нових птахівничих господарств по 10 тис. голів птиці і 500 бджолосімей в кожному сільському районі, не менше 10-15 комплексів шовківництва для вирощування гусениць на підприємствах асоціації «Узпахтасанот» (Узбавовнапром). Реалізація цих заходів дозволить щорічно виробляти додатково 32 тис. тонн м'яса птиці і 330 млн. штук яєць, 970 тонн меду, 2,4 тис. тонн риби – відмічається в Програмі. Також передбачається, що для поглиблення переробки сільськогосподарської продукції, в тому числі молока, м'яса, овочів, плодів і винограду та забезпечення росту виробництва продовольчих товарів намічена реалізація 288 проєктів загальною вартістю більше 94,5 млрд. сумів (46,7 млн. доларів) на будівництво нових, реконструкцію і модернізацію існуючих підприємств.

Висновки. Аналіз сучасного стану АПК свідчить про суттєві позитивні зміни в його розвитку при переході від командно-адміністративної до соціально орієнтованої економіки.

У Республіці Узбекистан прийнята і ефективно реалізована Програма розвитку країни на 2013 р.

В основі підвищення ефективності розвитку АПК Узбекистану на перспективу є впровадження інноваційних технологій сільськогосподарського виробництва.

Список використаних джерел

1. Доклад Президента Республіки Узбекистан Ислама Каримова на засіданні Кабінету Міністрів, посвященном итогам социально-экономического развития страны в 2012 году и важнейшим приоритетным направлениям экономической программы на 2013 год. – Ташкент, 2013. <http://www.president.uz>

2. Постановление Президента Республики Узбекистан «О мерах по стимулированию увеличения поголовья скота в личных подсобных, дехканских и фермерских хозяйствах» от 23 марта 2006 года. – Ташкент, 2006. http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?Rgn=11726
3. Постановление Президента Республики Узбекистан «О дополнительных мерах по расширению производства продовольственных товаров и насыщению внутреннего рынка» от 26 января 2009 года http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?Rgn=26513
4. Постановление Президента Республики Узбекистан «О мерах по дальнейшему совершенствованию организации управления и развитию пищевой промышленности республики в 2012-2015 годах» от 16 октября 2012 года (Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2011. – № 50. – ст. 515; 2013. – № 23. – ст. 306) http://lex.uz/pages/getact.aspx?lact_id=1912517
5. Экономика и организация фермерского хозяйства / Н.Я. Коваленко, У.П. Умурзаков, А.Ж. Тошбоев, А.А. Тошбоев. – М.: РГАУ-МСХА им. К.А. Тимирязева. – 2008. – 208 с.
6. Эргашев Р.Х. Экономика сельского хозяйства / Р.Х. Эргашев. – Ташкент, 2010. – 210 с.

***Аннотация.** Отражены особенности эффективности развития АПК республики Узбекистан и перспективы обеспечения продовольственной безопасности страны. Анализируется современное состояние производства хлопчатника, технических культур, виноградарства, шелководства и животноводства. Отмечено, что основой повышения развития АПК является внедрение инновационных технологий.*

***Ключевые слова:** производство, переработка, реализация, эффективность, экономическая эффективность, продовольственная безопасность.*